

MODERÁLTA ÉS SZERKESZTETTE: HORVÁTH TAMÁS

A felsőoktatás nemzetközivé válása

SZAKÉRTŐI BESZÉLGETÉS

Néhány hónappal ezelőtt került nyilvánosságra az OECD zárójelentése a felsőoktatásról. A vizsgálatban az OECD-tagországok többsége részt vett,¹ ám Magyarország nem szerepelt aktív résztvevőként. Többek között emiatt vetődött fel, hogy az Oktatási és Kulturális Minisztérium szervezzen egy úgynevezett disszeminációs szemináriumot, amely lehetővé teszi, hogy itt is jobban megismerjük a vizsgálat eredményeit – a rendezvényre 2008. december elején került sor. Ugyancsak a zárójelentés témájához kapcsolódott a Tempus Közalapítvány szervezésében 2008. november 4-én rendezett kerekasztal-beszélgetés a felsőoktatás nemzetköziesítéséről a világ, Európa és Magyarország viszonylatában. A beszélgetésen Halász Gábor és Derényi András oktatási szakértők vettek részt.

FELSŐOKTATÁSI MŰHELY: Mit jelent maga a fogalom: nemzetköziesedés, nemzetköziesítés? Miért fontos ez a felsőoktatás számára?

DERÉNYI ANDRÁS: A legegyszerűbben talán úgy lehetne megfogalmazni, hogy a felsőoktatási tevékenység nemzeti szint fölé emelkedése, amelynek következtében az intézmények határokon átnyúlóan kínálják szolgáltatásaikat. Ennek nagyon sokféle dimenziója lehet: intézmények együttműködése, egyetemi leányvállalatok külföldre települése – ezek a klasszikus formái a nemzetköziesedő, nemzetközivé váló felsőoktatásnak. Beszélhetünk még az oktatási programok exportjáról, de arról is, hogy eleve nemcsak a nemzeti

szempontok alapján alakítjuk ki a képzéseket, hanem a globalizációs folyamatokra is figyelve nemzetközi kitekin-téssel. Bizonyos szakmai területeken megfigyelhető, hogy maguk a tananyagok, taneszközök, különféle tankönyvek is egyre átfogóbbá és nemzetközivé válnak. A közgazdaságtan és bizonyos természet-tudományok területén már jól megfigyelhető, hogy több országban is használatos tankönyvek jelennek meg. **Sokféle szempontból több szinten beszélhetünk tehát nemzetköziesedésről. A kérdés erősen összefügg azzal, ahogy az egész felsőoktatás is egyre inkább globalizálódik és nagymértékben piacosodik.** Természetesen van, aki ebben

bevételszerzési lehetőséget lát, van, aki a külföldi hallgatók elérésének a lehetőségét látja, és van, aki a saját hallgatói számára kíván egy gazdagabb, külföldi hallgatókkal, oktatókkal való találkozást is lehetővé tévő tanulási környezetet teremteni. E tekintetben is sokféle célt, megoldást láthatunk, így azt lehet mondani, hogy nagyon-nagyon színes ez a kép; a technikák, a megoldások változatosak.

HALÁSZ GÁBOR: A felsőoktatás egy domináns, meghatározó trendjéről van szó, ami az elmúlt fél, egy-másfél évtizedben néhány konkrét dolog miatt a figyelem előterébe került. Tulajdonképpen minden területen zajlik egyfajta nemzetköziesedés, minden

(1) A jelentés rövidített magyar nyelvű változata hozzáférhető a www.felvi.hu/muhely oldalon.

egy politikai terület valamilyen szinten nemzetköziesedik, különösen azokban az országokban, amelyek benne vannak az európai integráció folyamatában. Ez olyan jelenség, amit valamilyen módon minden országnak menedzselnie kell. Nem hinném, hogy a nemzetköziesítés önmagában egy szakpolitikai cél, inkább egy eszköznek látom. Olyan átfogó célok érdekében lehet felhasználni, mint a minőség, az eredményesség, a relevancia biztosítása. Az a speciális jellemző, ami miatt a felsőoktatás területén ez nagyon erősen a figyelem előterébe került – amire Derényi András is utalt –, egyfajta kereskedelmi jellegű verseny kibontakozása ezen a területen. Mindez részben azzal függ össze, hogy bizonyos országok az elmúlt 15–20 évben felismerték: a felsőoktatási programokkal való kereskedéssel exportbevételre lehet szert tenni, így ezt a nemzeti gazdaságfejlesztési, versenyképességi és exportstratégiájuk részévé tették. Új-Zéland és Ausztrália jellegzetes példák erre a felismerésre. Ők például azt a lehetőséget használták ki, hogy a gyorsan fejlődő kelet-ázsiai országoknak nem volt olyan saját oktatási rendszere, amivel a belső igényeket ki tudták volna elégíteni, így résztvevőként jelentek meg ezen a piacon. Ami minderre igazán komolyan felhívta a figyelmet, az az, hogy a WTO-n belül elkezdődtek a szolgáltatásokkal

való kereskedelemről folyó tárgyalások. Az országok egy része javasolta, hogy az oktatás a szolgáltatások azon körébe tartozzon, amelyekre a szabadkereskedelmi megállapodás érvényes – ez aztán hallatlan intenzív reakciót váltott ki az oktatás szereplőiből. Nagyon sokan tiltakoztak a felvetés ellen, mert az oktatás kereskedelmi áruvá tételét szolgáló, ezt segítő folyamatot látták benne. A fentiek miatt ezzel a területtel a nemzetközi szervezetek, így az OECD is intenzíven kezdett foglalkozni.

F.M.: *Amikor nemzetköziesedésről beszélünk, akkor alapvetően a szolgáltatások egyfajta exportján, a hallgatói toborzáson van a hangsúly, vagy tágabb dimenzióban is megvalósul ez a folyamat: a szolgáltatások kereskedelmén, a szabályozási környezetben, a szakpolitikáknak a nemzetköziesedésében?*

D.A.: Mindenféleképpen tágabb dimenzióról beszélhetünk. Ha csak az OECD Tertiary Education tematikus vizsgálatát nézzük, tulajdonképpen az is az oktatásnak, a felsőoktatás-politikának egyfajta áttekintése. Az abban megjelenő kihívások, megoldási lehetőségek, diskussziók óhatatlanul abba az irányba mutatnak, hogy a különféle felsőoktatás-politikai szereplők tanulnak egymástól, figyelnek egymásra, megnézik egymás eredményeit. Látszik, hogy nagyon hasonlóak a fő problémáik, amiket kezelni igyekeznek, ilyen értelemben lehet azt mondani, hogy

nemzetköziesedik az oktatáspolitiká. Másrészt közvetlenül látjuk az Európai Unió oktatáspolitikáját, ami egy nemzetközi terepen nagyon sok ország részvételével zajló vagy nagyon sok országot érintő felsőoktatás-politika. Ha még egyet lépünk, akkor itt a bolognai folyamat, mely kormányközi folyamatként negyvenhat ország felsőoktatási politikájára van hatással, és kifejezett célja, hogy ezeket a politikákat összehangolja, koordinálja, azonos irányba terelje. Én éppen a bolognai folyamat vagy akár a közösségi felsőoktatási politika kapcsán is azt mondanám, hogy a hangsúly nem kizárólag a kereskedelmi jellegen van. Az európai térség bizonyos országaiban megfigyelhető a minőség felé való elmozdulás és egyfajta európai dimenzió megjelenítése. Az európai közösség igen nagymértékben támogatja a mobilitási programokat, az intézmények, oktatási, képzési programok, a hallgatók és oktatók nemzetközi mozgását és együttműködését. Ebben a folyamatban nem kizárólag közvetett versenyképességi célok játszanak szerepet, hanem nagyon erős a minőségi elemek jelentősége. Egész egyszerűen szeretnék, ha a felsőoktatás ki lenne téve a nemzetközi tapasztalatokból eredő ingereknek, visszajelzéseknek, ami ilyen értelemben a minőségbiztosításnak is nagyon kedvező környezetet kínál.

H.G.: Én is azt gondolom, hogy a nemzetköziesedés nagyon fontos dimenziója az erre a szakterületre irányuló szakpolitikának vagy kormányzati politikáknak. A szakpolitikák „európaizálódása”, tágabban fogalmazva a nemzetköziesedése minden területen zajlik. A nemzetközi statisztikák, a nemzetközi összehasonlítások óriási hatással vannak a nemzeti folyamatok értékelésére, a belső politikai szereplőkre, és egyik pillanatról a másikra átfordíthatják a dolgok megítélését. Létezik továbbá egy nemzetközi politikaalkító, politikaelemző közösség, amely közös nyelvet beszél, amely tematizálja a szakpolitikának a területeit, amely jellegzetes problémákra, működőképes és nem működőképes megoldásokra tud példákat mondani. Zajlik tehát valami olyasmi, amit „policy-learning”-nek, politikatanulásnak szoktak nevezni – főként az olyan nemzetközi szervezetek keretei között, mint az OECD.

A másik dimenzió az, hogy maguk a nemzeti oktatási rendszerek is konkurencsi egymásnak. Ennek van egy egyszerű presztizs vonatkozása: a nemzeti büszkeséghez hozzátartozik az, hogy a nemzetközi közösség eredményesnek ítélje az adott ország rendszerét. De van ennek a dolognak indirekt gazdasági vonatkozása is. A gazdaság versenyképességére köztudottan óriási hatással van az, hogy egy adott országban

milyen az emberi erőforrás vagy a fejlesztés színvonala. És a harmadik tényező, ami korábban már szóba került: az oktatás mint piaci termék. Egy-egy nemzeti rendszer versenyképessége többek között azt jelenti, hogy globálisan mennyire piacképes terméket tud létrehozni. Az egyik dolog, amiben verseny folyik az országok között, hogy melyik ország képes jobban meglovagolni ezt a területet, azaz melyik országnak van ügyesebb nemzetköziesítéssel kapcsolatos politikája. Vannak sikerországok, amelyek nagyon jól élnek a lehetőségekkel, és vannak olyanok, akik nem figyelnek oda eléggé, nincs ezen a területen kialakított stratégiájuk, nem veszik észre a kihívásokat és a lehetőségeket.

F.M.: *Magyarország helyzetét vizsgálva mit lehet elmondani? Mi az, ami ránk inkább jellemző, illetve ebben a tekintetben mi hol tartunk nemzetközi viszonylatban?*

D.A.: A magyar felsőoktatás – mint a környékünkön sok felsőoktatási rendszer – évtizedeken keresztül nagyon zárt nemzeti felsőoktatás volt. Ebből a zártságából – azt lehet mondani – nagyon nehezen mozdul el. Én úgy látom, hogy a hazai oktatáspolitikai nem teljes körűen ismerte meg fel, hogy a nemzetköziesítésnek, a nemzetközi terepre való kilépésnek milyen tétjei vannak. Ezért meglehetősen lassan reagál, óvatosan biztosít csak lehetőségeket

az intézményeknek. Egy sor olyan szabályozó van, amelyik kifejezetten nehezíti az intézmények dolgát olyan helyzetekben, amelyekben az intézmények nemzetközi partnereket keresnek, közös programokat igyekeznek fejleszteni, szeretnének kilépni a nemzetközi terepre, vagy fordítva: a külföldi intézmények szeretnének bejutni Magyarországra, esetleg egy magyar intézmény a külföldi intézmények szolgáltatásait szeretné átvenni, megjelteni. Másik oldalról az intézmények kezdik egyre élesebben felismerni, hogy nekik ez a zárt hazai piac szűk, nem utolsósorban a csökkenő hallgatói létszámmal összefüggésben. **Mindenki szeretne hallgatót szerezni, és természetes módon fordulnak a nemzetközi piacok felé.** Ez az igény, ez a szándék mostanában talán túlzottan is előtérbe került, és az intézmények nemzetköziesítéssel kapcsolatos gondolkodásában azért lett nagy jelentősége a külföldi hallgatók megszerzésének, hogy hallgatói létszámaikat megőrizzék, és ezáltal fennmaradjanak, bevételt termeljenek. **E mellett talán kicsit elsikkadnak vagy háttérbe szorulnak más szempontok, dimenziók, amik főleg a minőséggel hozhatók összefüggésbe, és a nemzetközi kapcsolatokból kinyerhető egyéb hozadékokból származnak.** Ezért sok a tennivaló, mind az oktatásirányítás,

mind az intézményi gondolkodás szempontjából. Viszont az mindenképpen pozitívum, hogy a felismerés, illetve a megoldások keresése – különösen az elmúlt néhány évet tekintve – nagyon erősen megindult. Ebben nyilván közrejátszik az is, hogy belépünk a bolognai folyamatba, az európai közösségbe, és onnan még erőteljesebben jönnek azok az impulzusok, amelyek korábban kevésbé voltak jellemzőek.

H.G.: Szerintem itt nagyon fontos a distinkció a kormányzati és az intézményi szint között. Ami a kormányzati részt illeti: nagyon sokféle indítéka lehet egy kormánynak, hogy ezen a területen aktív legyen, maga az OECD-jelentés is elemzi ezeket a lehetséges motívumokat. A klasszikus indíték, amikor döntően kulturális, átfogó geopolitikai megfontolások vannak a nyitás mögött: egy ország a kulturális együttműködést, a kölcsönös megértést akarja elősegíteni, valamint a nemzetközi tekintélyét szeretné növelni. Hagyományosan ezek a szempontok a legfontosabbak. A motívumok másik nagy csoportját a modernizációs célokkal hozhatjuk összefüggésbe, legyen szó akár arról, hogy a felsőoktatáson keresztül a gazdaságot és a társadalmat akarják modernizálni, és ennek eszköze a nemzeti felsőoktatási rendszer megújítása. Ez nagyon erősen megfigyelhető most Délkelet-Ázsiában.

És a harmadik motívum, ami most az előtérbe kerül: a felsőoktatási javakkal való kereskedelem.

A kérdés az az, hogy Magyarországnak van-e ilyen stratégiája. Más országokkal összevetve nekem úgy tűnik, hogy nincs. Az OECD-vizsgálatokban részt vett országok között több olyan is van, ahol ez egy kiemelkedő kormányzati stratégiai terület. Ezekben az országokban rendszeresen felülvizsgálják az ilyen irányú a stratégiát, eszközrendszert hoznak létre, ami a megvalósítást szolgálja, intézményeket állítanak fel, amelyeknek szintén ez a céljuk. Nos, ehhez képest Magyarországon ilyenről nem beszélhetünk. Az intézményeket illetően pedig nagyon nagy különbségek vannak. Léteznek Magyarországon olyan intézmények, amelyek a stratégiai cél szükségességét felismerték, beépítették a működésükbe, de vannak olyanok is, amelyek csak nagyon leegyszerűsített formában tartják fontosnak például annyiban, hogy hogyan lehet valamelyik másik országból hallgatókat átcsábítani. Magyarország az összes uniós országgal együtt abban az előnyös helyzetben van, hogy készen kap a közösségtől egy felsőoktatási nemzetköziesítési stratégiát, és ezeknek az eszközeit alkalmazza, akár csak az összes többi ország.

F.M.: Tehát a nemzetköziesítésnek a kulturális, modernizációs,

finansziális vetületei mellett mint ha a minőség, a versenyképesség háttérbe szorulna Magyarországon vagy akár a nemzetközi térben is?

D.A.: Magyarországon e tekintetben valóban megfigyelhető, hogy nincs egy koherens stratégia vagy vízió, hanem alkalmilag kitalált részcélok vannak. Nagyon nagy szerephez jut a külföldi hallgatók idevonzásának a kényszere, egyértelműen bevételgeneráló szándékkal, pedig más okból is érdemes lenne idecsábítani a fiatalokat. Vannak országok, amelyek kifejezetten pénzt áldoznak arra, hogy külföldi hallgatókat fogadjanak, mert úgy gondolják, hogy a saját oktatóiknak, hallgatóiknak egyszerűen jó az, ha a saját egyetemükön nemzetközi tapasztalatokat tudnak szerezni. Létezik a „campus nemzetköziesítése” mint fogalom; nálunk ez nagyon-nagyon elszikkad vagy nem tud előtérbe kerülni, mert olyan mértékben erős a kényszer a bevételgenerálásra, hogy ez felülír mindenféle más szempontot. Önmagában hibás az a stratégia, ami kizárólag bevételgenerálásra próbálja felépíteni a nemzetköziesítést, hiszen sok egyéb faktora van annak, hogy hogyan kell egy campust nemzetköziesíteni, külföldi hallgatók fogadására berendezni, felkészíteni. Másrészt fontos megemlíteni, hogy a hosszabb távú fenntarthatóság rendkívül sok fejlesztéssel, beruházással jár, és ez még középtávon sem biztos, hogy

megtérül. Én intézményvezetői párbeszédemből, megnyilatkozásokból úgy érzékelem, hogy ez a típusú gondolkodás nem jelent meg. Helyette a „Jöjjön ide a hallgató, fizesse meg a tandíjat, és valahogy kiszolgáljuk” szemlélet van jelen. Hogy ehhez milyen környezetet kell biztosítani, hogyan kell fejleszteni, mibe kerül, az sokkal kevesebb figyelmet kap.

H.G.: Én is úgy érzékelem, mintha az elmúlt időszakban a figyelem túlságosan erre a közvetlen forrásszerzésre irányult volna, és a hosszabb távú, tágabb modernizációs perspektívák kevésbé jelennek meg az erről folyó diskurzusban. Holott a gazdaságtechnológia modernizálásának nagyon sok országban kiemelkedő eszköze a felsőoktatás nemzetköziesedése. A technológiák sokszor nem közvetlenül a gazdaság kooperációján keresztül érkeznek ide, hanem a felsőoktatáson keresztül. Tehát a gazdaságban történő technológiai megújulásnak egy eszköze lehet, ha a szakmai képzésben és az innovációs folyamatokban részt vevő felsőoktatási intézmények benne vannak olyan nemzetközi együttműködési programokban, ahol ezeket a technológiákat meg lehet tanulni. Azokban az intézményekben, amelyek nemzetközileg nyitottak, folyamatos nemzetközi kommunikációban vesznek részt, és ennek a kommunikációnak a keretei

között folyamatos megmérettetésnek vannak kitéve, a nemzetköziesedés nagyon komoly minőségbiztosítási mechanizmusként működik.

D.A.: Ehhez hozzá kell tenni, hogy a szocializmus idején viszonylag zárt volt a rendszer, és aztán nem sokkal a rendszerváltás után, '93-'94-től, másfél évtized alatt elképesztő tömegesedésen ment át a magyar felsőoktatás, amire egyáltalán nem volt berendezkedve. Sokan talán máig nem emésztették meg, hogy a szűk elitet képző egyetemekből, szakfőiskolákból eltömegesedett képzőhelyekké váltak a felsőoktatási intézmények, és ezt nem kísérte az ezzel arányos finanszírozás. Tehát úgy tömegesedett el a felsőoktatás, hogy közben fajlagosan egyre kevesebbet kapott, magyarán forráskivonás történt a rendszerből. Ebben a helyzetben az intézmények vezetőinek, oktatóinak kisebb gondja is nagyobb volt annál, mint hogy hogyan fejlesztik az egyéb támogató szolgáltatásaikat, hogyan nyitnak nemzetközileg. Most, a demográfiai hullámvölgy miatt elkezd szűkülni a piac. Az intézményeknek óhatatlanul is el kell kezdeniük a saját egyéb szolgáltatásaik, a környezet, a campus és mindenféle egyéb kiszolgáló egységek fejlesztésével foglalkozni. Nem véletlen, hogy most egyre nagyobb teret kap a minőséggel kapcsolatos kérdések tárgyalása, és nyilván ezért kerül szóba egyre

többször a nemzetköziesítés is. Jött egy ár, ami sodorta az intézményeket, akik próbáltak ezzel a hallgatói hullámmal lépést tartani, és most itt állnak, tapasztalván, hogy levonul az ár, jön az apály, és valamit kezdeni kéne. Tehát e tekintetben nem hibáztathatók az intézményvezetők, sem a régebbiek, sem a mostaniak. Ugyanis a magyar felsőoktatás még nem egy sokszínű, ezerféle hallgatóból, oktatóból álló stabil világ. Ez egy történelmi helyzet: most kell megtörténnie a nyitásnak – egy forrásokban sokkal szegényebb helyzetben, mint korábban.

F.M.: *A nemzetköziesítésnek milyen jó gyakorlatai vannak a hazai intézmények körében?*

D.A.: Ilyenek példának okáért az orvosi egyetemek idegen nyelvű képzései. Ez egy alkalmas forrásbevonó technika: évről évre idehoznak néhány száz külföldi hallgatót, és olyan szolgáltatást nyújtanak számukra, amivel a hallgatók – úgy tűnik – elégedettek, ez pedig jelentős bevételt biztosít az adott egyetemnek. Ez egy sikertörténet, de az nagy kérdés, hogy elmondható-e: ettől nemzetközi az egyetem. Valószínűleg nem. Ezeket a programok elszigetelten kezelik, a többiétől elzárt helyzetben vannak a külföldi hallgatók is, nem nagyon érintkeznek a magyarokkal, és a magyarok nem nagyon érintkeznek velük. Ez egy

külön csatornán zajló képzés, és leginkább az intézmény bevételeit növeli. Nagy kérdés az is, hogy a rendszer így mennyire fenntartható. Van-
nak intézmények, amelyek próbálkoznak külföldi partnerkapcsolatokkal a bolognai folyamaton belül, annak a hullámait meglovagolva igyekeznek különféle együttműködést kezdeményezni, közös képzéseket indítani. Ez nem is annyira intézményi, hanem inkább kari vagy intézeti, tanszéki szinten valósul meg, felhasználva hozzá egy-egy oktató kapcsolatrendszerét. A jelenség mögött nagyon sok esetben egy-egy ambiciózus, szerteágazó kutatói kapcsolatokkal rendelkező tanszékvezető, intézetvezető, professzor áll, akinek nagyon kemény és intenzív munkájába került egy közös program megszervezése.

H.G.: Sajnos az ilyen intézményi jó gyakorlatokról csak anekdotikus információink vannak. Éppen ez lehetne az egyik eleme egy erre a területre vonatkozó – jelenleg még nem létező – nemzeti stratégiának: a létező jó intézményi gyakorlatoknak a feltárása és összegyűjtése. Hasonló kezdeményezése volt nemrégiben a Nemzeti Bologna Bizottságnak. **A „nagy vízvázalasztót” abban látom, hogy egy felsőoktatási intézménynek van-e megalapozott és nagy belső támogatással bíró stratégiája, víziója vagy jövőképe önmagáról, és dolgozik-e ilyen stratégián.** Mert ha nincs, akkor

hiába van a nemzetköziesedés területén bármilyen elképzelése, nem tudja kifejezni azt a hatást, amire szükség lenne. De ha van, akkor szinte biztos, hogy ez egy nagyon erős nemzetközi dimenziót jelent. Forrása lehet például az intézményen belüli innovációknak. A közös programfejlesztések, közös programindítások, közös projektekben való részvétel olyan motiváló, inspiráló erejű lehet egy-egy felsőoktatási intézményen belül, ami egy-egy szakterület radikális megújításával járhat együtt. Másrészt ez a tény mutatja a legjobban, hogy a nemzetköziesedés mennyire eszköz és nem cél. Ugyanakkor látnivalóan létezik egy olyan gyakorlat, amikor a nemzetközi dimenziót tulajdonképpen személyes akadémiai kapcsolatok hordozzák. Ezt próbálják nyilvántartani és lajstromozni, és ha ilyenből sok van, akkor azt úgy értelmezik, hogy ezen a területen gazdag az intézményi gyakorlat. Ez azonban nem szolgálja az intézmény egészének fejlődését.

D.A.: Nagyon fontos jellemzője a jelenlegi helyzetnek, hogy az akadémiai személyes kapcsolatok szintjén elég jól áll a magyar felsőoktatás. Ez nyilván elsősorban az egyetemeket érinti, de nagyon sok főiskolán is jellemző, hogy az oktatóknak kutatói típusú, tehát tudományos nemzetközi kapcsolatrendszerük van. Járnak nemzetközi konferenciákra,

részt vesznek akár nemzetközi kutatói projektekben és egyebekben. Két dolog hiányzik: egyfelől ez nincs intézményesítve, azaz valójában nem az intézmény nemzetközi kapcsolataiba ágyazódik, hanem megmarad az adott oktató kapcsolatrendszerének részeként, és ha ebből kilép, akkor azt az intézmény is elveszti. Másfelől ez a típusú kapcsolat elsősorban kutatói, tudományos szintű, és nem oktatási. Tehát hiába jelentős mértékű a nemzetközi kutatói együttműködés az országban, valahogy ez nem tud átfordulni képzési együttműködéssé. Ennek nagyon komoly korlátai vannak, a magyar képzési környezet szabályozottsága ugyanis nagyon megnehezíti a nemzetközi együttműködések létrejöttét. Ugyanakkor az akadémiai közösség valószínűleg nem is látja a közvetlen érdekeltséget abban, hogy az ő saját akadémiai kapcsolatrendszerét egy másik szinten, az oktatási mezőben is érvényesítse.

A közalkalmazotti státuszba helyezéssel az oktatók, kutatók egyéni érvényesülésének, egzisztenciális túlélésének olyan pályái alakultak ki, amelyek az egyéni akciókra helyezik a hangsúlyt, és kevésbé fontos az intézményi elköteleződés. Tehát ilyen értelemben a felsőoktatási intézmény mint egy közösség nem létezik, sokkal inkább oktatók, kutatók, akadémiai szereplők halmazáról

beszélhetünk. Ebben a helyzetben nagyon nehezen intézményesül bármi is. Magyarországra is kiterjedő nemzetközi kutatások mutatták meg, hogy az oktatók részéről milyen nagymértékű a bizalmatlanság még egyetemen belül is a szomszéd tanszék, az intézményvezetés felé. Ezek a megállapítások is arról szólnak, hogy milyen nagy az egyéni érvényesülés szerepe – az intézményi közösség, az azonosulás, a fejlődés terhére. Mindez azt jelzi, hogy maga a közeg most kevésbé alkalmas az egyéni kapcsolatok intézményesüléséhez, a szervezetebb szintre emeléshez.

H.G.: A szolgáltató funkció gyakorlása, integrálása a szervezeti folyamatokba, olyan területekre, mint a belső humán erőforrás-gazdálkodás vagy a teljesítményértékelés és a minőségbiztosítás, általában mindenütt nagyon nagyon nehéz feladat, ilyen szempontból a külföldi tapasztalatok hasznosak lehetnek. Egyébként én úgy látom, hogy azokban az országokban, ahol ez a folyamat sikeres, az állami politika ezt egyes eszközökkel nagyon jól tudja segíteni.

F.M.: *A nemzetköziesítés egy sajátos formája a regionalizáció, azaz a határon átnyúló régiók közötti intézményi kapcsolatok. Ebben milyen lehetőségek állnak a hazai intézmények rendelkezésére?*

D.A.: Az országközi régiók intézményeinek egymásra

találása, együttműködése lehet egész kicsi és lehet viszonylag tág is. Magyarországon is több intézmény van, amely részt vesz valamilyen regionális együttműködésben. Ilyen a Duna-menti Rektorkonferenciája, amiben az ELTE és több magyar intézmény is benne van, ilyen az Alpok–Adria Rektori Konferencia, amelyben Pécs, Kaposvár, Szombathely egyetemei érdekeltek, osztrák, horvát, szlovén és olasz intézményekkel együtt: rendszeresen találkoznak vezetők, és különféle közös programokban vesznek részt. Ezek is nagyon fontosak, mert az adott régió specifikus problémáival igyekeznek valamit kezdeni, ugyanakkor a találkozások fontos tanulási alkalmak is, valószínűleg több sikerélménnyel, pozitív hozzáadékkal a részt vevő intézmények számára, hiszen nagyjából közös nyelvet beszélnek a partnerekkel. Ismertek olyan francia, német regionális együttműködések, melyek keretében nyolc-tíz intézmény közös kredit-adatbankot működtet, és bármelyik elfogadja a másik intézmény hallgatójának szerzett kreditjeit. Ezek a regionális vagy interregionális együttműködések talán távolról kevésbé láthatóak, de helyi szinten, az adott régióban nagyon erős hatásuk van, és nagyon komoly szerepet töltenek be.

H.G.: Ilyen regionális együttműködés a már említett Duna-menti Rektori Konferencia,

valamint egy ehhez kapcsolódó szakmai konferencia, amely itt Magyarországon zajlott le két hónappal ezelőtt. A szakmai konferencia döntően az egyetemi menedzsmenttel foglalkozott. A program legnagyobb részében a megjelent egyetemek képviselői mutattak be eseteket arról, hogyan érvényesül az egész életen át tartó tanulás megközelítése az egyetemen belül, vagy miben áll az intézményük stratégiája, vagy hogy a tudástranszfer mechanizmusainak milyen formáit hozzák létre. Ilyen alkalmak során általában sokkal többet lehet tanulni, mert az az eset, gyakorlat, amit bemutatnak, ugyanolyan feltételek, kényszerek vagy költségvetési korlátok között működik, mint ami a saját intézményünkben tapasztalható.

F.M.: *A nemzetköziesítés mennyire diszciplínafüggetlen? Látható-e a nemzetközivé válás intenzitásában, sokszínűségében különbség a természet- és társadalomtudományok között?*

H.G.: A társadalomtudományi, társadalmi kérdésekkel, társadalmi problémákkal foglalkozó diszciplínák területén ugyanolyan logikus módon adódik az együttműködés, mint a természettudományos területeken. A különböző kormányzati területek, a különböző szakpolitikák problémavilága olyan hasonlóságot mutat a különböző országokban, hogy adja magát

a lehetőség: ezeken a problémákon nemzetközi teameknek kell dolgozni. A regionális fejlesztés vagy a környezetvédelem ilyen határterületnek számít, vagy említhetném még az idősekről való gondoskodást, az iskolamenedzsmentet – ezeket a programokat eleve nemzetközi együttműködés keretében hoztuk létre. Ugyanakkor ezeken a területeken azoknak a tartalmi elemeknek alacsony az arányuk, amelyek olyan erősen kötődnek a nemzeti kontextushoz, hogy korlátozzák vagy kevésbé teszik hatékonyá az együttműködést.

D.A.: Nemzetközi példák sora mutatja, hogy hihetetlen sokféle társadalomtudományi program van, ami nemzetközileg sikeres. Bizonyos területeken, ahol maga az ismeret standardizálható – ilyen például a közgazdaságtan és elemei – maguk a tananyagok is kezdenek egységesülni. Globális méretekben lehet tankönyvet kiadni, és az több millió példányban elfogy, mert Ausztráliától Japánon keresztül Európán át Amerikáig minden egyetemi oktatásban tudják használni. Ilyen értelemben vannak olyan szakterületek, ahol a globalizálódás sokkal erőteljesebb, jóval inkább standardizálódik a képzés, máshol pedig kevésbé.

F.M.: *Milyen veszélyei lehetnek ennek a nemzetközivé válásnak? Tehát akár a bolognai folyamatnak a tapasztalataiból kiindulva,*

intézményi vagy ágazati szempontból milyen problémákkal kell szembenéznünk adott esetben? Ezeket hogyan tudjuk kivédeni?

H.G.: Az OECD-jelentés elemzi ezeket. Ilyenek a méltányossággal kapcsolatos kockázatok, az a veszély, hogy a nemzetköziesedési folyamatokból fakadó előnyökből nem egyforma vagy nem igazságos módon részesülnek a nemzeti rendszer szereplői, legyen szó akár intézményekről, akár egyénekről. Ha egy országnak van nemzetköziesedéssel kapcsolatos stratégiája, erre érdemes odafigyelni. A másik kérdés a minőséggel függ össze. Nem véletlen, hogy az UNESCO-val együttműködve az OECD létrehozta a határon átnyúló oktatással kapcsolatos irányelveket, amelyek döntően fogyasztóvédelmi orientáltságúak. Tehát azok a megszokott, bejáratott minőséggarantáló mechanizmusok, amelyek nemzeti keretek között működnek, a nemzetközi térben már nem feltétlenül működőképesek. Kérdés tehát, hogy hogyan lehet megóvni a fogyasztókat, a felsőoktatási szolgáltatásokat igénybe vevőket attól, hogy nem megfelelő minőségű szolgáltatást vásároljanak meg. Ez a fogyasztókat érintő kockázat.

D.A.: Az OECD-elemzésben is van szó arról, hogy adott esetben a nemzeti érdekek, sajátosságok védelme, érvényesítése nehezebbé válik. Van számos alternatív technika, amellyel ezeket a problémákat

meg lehet előzni. De nem lehet a nemzetköziesedéstől való elzárkózást választani, a folyamat, úgy tűnik, nem fordítható vissza.

H.G.: Tele van ilyen példákkal az OECD elemzése. Főleg a délkelet-ázsiai országok érdekesek abból a szempontból, hogy ezek az államok hosszú ideig nem hoztak létre a belső szükségletük kielégítésére képes önálló rendszereket, és e szükségletüket döntően importtal elégítették ki, ennek ellenére ezek az országok nemzeti érdekeiket általában nagyon erős módon érvényesítik. Szingapúr az egyik példa, amit gyakran idéztek: itt tudatos tőkebevonási stratégiával építették fel a gazdaságot, és ezt csinálták a felsőoktatásban is. Tömegével hívták be a legjobb minőségű felsőoktatási intézményeket, és olyan szerződéseket, megállapodásokat kötöttek velük, ami kizárta, hogy ezek az intézmények kizsákmányolják őket akár kulturális, akár pénzügyi értelemben. Tehát odafigyeltek arra, hogy a bejövétel hogyan történik. Megvannak ennek a kialakult technikái, ezt éppen az OECD-vizsgálatból lehet látni.

A felsőoktatás nemzetközivé válásáról nagyon intenzív diskurzusnak kellene folynia itt, Magyarországon, sok résztvevővel: a mai beszélgetés, a december eleji OECD-konferencia lehetne a kezdet.